

רמב"ם מכירה ס"פ כב; טש"ע חו"מ ריב, ז ט ובפוסקים שם. וע' במחנה אפרים הל' צדקה ב; שערי ישר ה, כ באורך).
 ע"ע בענינים השייכים לכאן: שו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קה) = אע"פ שאין מועילים הקנאה והקדש במעות שהלווה
 לאחרים, כמבואר כאן, ניתן לעשות כן בכספים המופקדים בבנק הגם שזה כהלוואה, כי מעיקרא הבנק מתחייב למסרם לכל
 אדם שנתן לו הלה את הזכות בהם. וכן מועיל בזה 'דינא דמלכותא'.
 שו"ת שבט הלוי (ח"ג קמ) = בנידון כספי צדקה שאבדו מיד הגובים ומצאם אחר, שאין בנידון זה איסור לשנות לצדקה אחרת,
 וכך העצה היעוצה לעשות בהם; גדר הבעלות של הגובים והגבאים על כספי הצדקה. (ח"ב קיט) = שינוי ממצוה למצוה.
 וראה באריכות באמת ליעקב (חלק השיעורים, עמ' ער ואילך).

דף לז

'חנן בישא תקע ליה להווא גברא... הוה ליה זוזא מכא, בעי למיתבה ליה מיניה פלגא דזוזא, לא
 הוה משתקיל ליה. תקע ליה אחרינא ויהביה נהליה'. הביאו מעשה זה ללמדנו שיש לו לניזוק לקבל
 אפילו מעות היוצאות על ידי הדחק. וכן לומר שרב הונא נקט כתנא קמא, שהתוקע לחברו נותן לו
 סלע. ושהסלע שאמר – סלע מדינה הוא. (עפ"י ראשונים).
 וערשב"א. ולכאורה משמע מדבריו שבמדה ויכול לחייבו לקבל זוזא מכא [ע"ע ביש"ש חילוקי דינים בזה], גם כשהייב לו
 חצי זוז יכול לחייבו לקבל זוזא מכא והלה יחזיר לו העודף. וצריך עיון.

'שור שהוא מועד למינו... לשאינו מינו'. פירוש 'מינו' – מין מסוים שאליו הוא מועד. או אולי הפירוש
 כפשוטו – לשוורים כמותו, ודברו חכמים בהווה שהוא רגיל אתם ולא עם אחרים, אך הוא הדין במועד
 ליגח כל בעל-חיים ממין אחד. (וכעין שפרש במגיד משנה (נזקי ממון ו,ח) דברי הירושלמי על מועד
 לשבתות, שדברו במצוי יותר, אך הוא הדין לשאר ימים).

'ורב זביד אמר לך רישא לענין חזרה...'. פירוש, הבבא העוסקת באדם ובהמה. אבל רישא דרישא
 נצרכת לגופה ולא שמענו בה דין חזרה.

'אמר רב אשי תא שמע... אמר רב ינאי מרישא נמי'. נראה שצריך לומר 'רבינא'. וכ"ה ברא"ה.

'נגח שור חמור וגמל, נעשה מועד לכל' – לכל הבהמות, אך לא לאדם.
 ואם נגח שור חמור ואדם – נחלקו הראשונים אם נעשה מועד לאדם או אינו נעשה לו מועד עד שיגח
 את האדם שלש נגיחות. (ע' תוס' ותור"פ לעיל ב: נמוקי יוסף כאן).
 ואם נגח שור שור וחמור – הרי הוא מועד לשני מינים אלו (כן מבואר ברא"ה. וכן הוכיח הרש"ש מבדיקת תפלין,
 שנים של יד ואחד של ראש – עירובין צז. ומהמשך דבריו משמע שגם אם יגח שור שלישי אחר נגיחת החמור, ימשך להיות
 מועד לשוורים ולהמורים. וצ"ע). ורעק"א (בגליון השו"ע יו"ד קפט) נקט שאינו מועד כלל, שהרי אין כאן שלשה
 מינים להחזיקו במועדו, וגם בכל מין אין שלש נגיחות, הלכך תולים אותן במקרים.

'ראה שור נגח חמור לא נגח סוס נגח גמל לא נגח... נעשה מועד לסירוגין לכל'. מהרמב"ם (נזקי
 ממון ו,י) נראה שמפרש 'לכל' – לכל שלשת המינים שנגח ולא לשאר מינים (ודלא כרש"י ושר"ד).

[והיה ניתן לומר שדבריו אמורים רק באופן זה שראה מינים אחרים בינתיים ולא נגחם, ולכן אין לנו להחזיקו לאותם מינים שלא נגח או לאחרים, וגם לא לאותם ימים, שלא הוחזק כנגחן אלא לסירוגין ולמינים אלו בלבד, ואין ודאות אם הימים גורמים לו או המינים. אבל בשנגח שור חמור וגמל בימים רצופים, יש לומר שנעשה מועד לכל, וכדמשמע פשטות לשון הרמב"ם בהלכה הקודמת, לפי שאין לנו לחלק בין מינים אלו לאחרים ללא סיבה מסוימת – ע' חגיגה ד רע"א וברש"י שם. ולדרך זו היתה מסולקת שאלת הלחם-משנה, מדוע, לשיטת הרמב"ם, נקטו שראה מינים אחרים דוקא בינתיים, ולא מאותם מינים שנגח.

אולם, העומד כנגד זה הוא מש"כ הרמב"ם (בהלכה יב) גבי בעיא דשור שור שור חמור גמל, שכתב שהספק הוא אם מועד לשלשת המינים. אך אפשר שכוונתו שם לכולם, וכן במש"כ 'לאלו הימים'. אך זה דלא כפרוש המגיד משנה שם. וצריך עיון.

(ע"ב) 'שור שור ושור חמור וגמל, מהו...' מסתבר שאם כבר נעשה מועד לשוורים בלבד, ואחר כך נגח שור חמור וגמל, שלא יהא מועד לכל, כי ודאי נגיחת שור הרביעי יש לתלותה במועדות לשוורים, ואין לצרפה לחמור וגמל. והספק רק כאשר עדין לא נקבע שהוא מועד לשוורים מקודם לכן (עפ"י אגרות משה י"ד ח"א קכב, תוך כדי דיונו לענין דיני וסתות. וכיוון בזה לדברי הרמב"ן בנדה סד).

'נגח שור יום ט"ז בחודש זה ויום ט"ז בחדש זה ויום י"ז בחדש זה...'. זו לשון הרמב"ן (נדה סד): '... ועדיין לבי מהסס מה טעם אמרו בשור המועד נגח בט"ו בחדש זה וי"ו בחדש זה וכו' דאלמא מתיעד הוא בדילוג ובהפלגה. וכי מזל יום גורם נגיחות, שאפילו בהפלגה שוה? – אין הטעם מתחזור בכך, כמו שהוא מתחזור בוסתות.

אלא יש לומר שראו חכמים בכל נגיחות שהן לזמן שוה, כגון בין בסירוגין בין בדילוג, שאין מתיעד אלא לאותו ענין שעשה לנגחותן (2), שכך וסתו של זה ליגח, ושמה מל' לל' מוסיף כח ונוגח, וכן כיוצא בדבר זה, לעולם למה שהשוה הוא מתיעד ולא לדבר אחר'.

'שור רעהו ולא שור של הקדש' – ע' במובא לעיל ו: מרש"ר הירש זצ"ל.

*

'... ולפיכך, מה שאמרו במשפטי הגויים בפרק ד' (כצ"ל) דב"ק (לזב) שור של ישראל שנגח שור של נכרי בין תם בין מועד פטור – נכרי האמור כאן הוא החלק הג' (–חילק שם מדרגות בני האדם לשלשה חלקים. א. המקיים את המצוות כולן. ב. אינו עושה המצוות אבל אינו מחליף טוב ברע, לעבוד אלהים זולתו. ג. המחליפים ונותנים כבוד לאלילים ולכל דבר זר).

והנה אותם שהם עובדים אל הש"י, יש להם שיתוף וחיבור יחד במה שיש להם א–ל אחד, הוא הסיבה הראשונה המקשר אותם ומאחד אותם. אך אותם שהם עובדים זולתו יתברך, הם הנבראים נבדלים מן כל הנבראים אשר נבראו לעבודתו.

ולכך ראוי מצד זה לפטור שלא יחייב בהיזק הבהמה לבהמה שלהם, כי אין ראוי שיהיה האדם חייב על שמירת הבהמה שלו, כי דבר זה שישמור בהמתו שלא יזיק לאחר הוא דבר חידוש בתורה, כי לפי הדעת והסברא על הניזק לשמור עצמו מן ההיזק, ואם אי אפשר לו שלא תהיה בהמתו יוצאת לשדה לרעות, גם המזיק איך לא תצא בהמתו לרעות. וגם עתה, אין מי שדן על פי הנימוס כאשר שור של אחד נגח לשור אחר שחייב לשלם, והתורה

חייבה לשלם למי שיש לו עמו חבור וריעות, כי מאחר שיש לו עמו ריעות, אין ראוי שיבוא היזק מזה לזה אף ע"י ממונו, שדבר זה היפך הריעות והחיבור. ולפיכך אמרה תורה (שמות כא): 'וכי יגף שור איש את שור רעהו' – כי לשון ריעות מלשון התחבורה, (כמו: איש רעים להתרועע, וכיוצא בזה הרבה). ומפני שיש להם חיבור ביחד, לא יבא היזק מזה לזה ולפיכך ישלם ההיזק שעשה לו ממונו. אבל מי שלקח את עצמו לצד אחר, שאינו עובד מי שברא הכל רק עובד זולתו, שנקרא בלשון 'נכרי', אין לו ריעות כלל עמו, ולא הזהירה התורה לשלם, שהמשפט הזה בעצמו הוא הרחקה מן ההיזק שישמור האדם את ממונו שלא יזיק ממונו אחר. כי על הניזק להרחיק את עצמו. ובפירוש נתנו שם הסיבה הזאת: מפני שאינם מקיימים ז' מצות בני נח שנצטוו עליהם, כי בני נח נצטוו על ע"ז ועל ברכת השם ועל הרציחה ועל העריות ושלא לגזול ולדון בין איש לרעהו ועל אבר מן החי שלא לחתוך ממנה אבר ולאכול אותו, שזה אכזריות גדולה מאד, והם לא שמרו, לכך בענין זה, כאשר ממונו שלנו מזיק את שלו – אין חייבים לשלם, וכן פירשו התוספות....' (באר הגולה למחר"ל מפראג ז).

ע"ע בלשון הנמו": 'עמד והתיר וכו' – דוקא לענין נזקין דסברא היא אבל לשאר גזל אסור'.

דף לח

'דאם כן נכתוב קרא להאי רעהו גבי מועד'. ותנא קמא סובר שלכך כתב גבי תם, משום שהוא נכתב תחילה (תורת חיים).

זאי רעהו לאו דוקא, אפילו דישראל כי נגח דכנעני נחייב? – הקשה המהרש"ל, הלא הפקעת הלוואתו מותרת גם לדעת הסובר גזל עכו"ם אסור? ומובא בשם הגר"ח (בחדושים על הש"ס) שאף על פי שהפקעת הלוואתו מותרת, עדיין נשאר החוב קיים ולא פקע. ואם יתפוס הנכרי מעות מזומנים – את שלו הוא נוטל. וכן אם נתגייר אחר כך, חייב הישראל לשלם לו את חובו. ואילו כאן שנינו שאין כלל חיוב לישראל כששורו נגח את שור הנכרי. וכן כתב בחזון איש (ב"ק י,ה). והוסיף נפקותא לגר תושב שהפקעת הלוואתו אסורה, ועכשו שממעטים מ'רעהו' – ממועט גם גר תושב.

(וכן כתבו כמה אחרונים, שהפקעת הלוואתו אינה מפקעת את החוב באמת – ע' במצוין ביוסף דעת נדרים כח. וקדושין סב. וצ"ע בדעת מהרש"ל).

עוד הביא החזון-איש שהרמב"ם לא הביא התר הפקעת הלוואתו, ואדרבה מבואר להדיא מדבריו שאסורה. והראה שם מקור לדבריו. (וע"ע בחדושי הגר"ח שם בבאור שאלת התוס'. וכן במנחת שלמה פו).

'אמר ר' אבהו אמר קרא עמד וימדד ארץ...'. יש לפרש בשתי דרכים (ותלוי הדבר גם בגרסת דברי התוספות): רוב המפרשים נקטו שרעהו ממועט נכרי, וראוי להיות ששור שלהם שנגח שלנו פטור, רק משום 'ראה ויתר גוים' – חייב (כן מבואר בנמוקי יוסף ורש"ל, וכ"מ ברבנו יהונתן. וכך נקט החזון-א י,ה). ויש מפרשים שרעהו – לאו דוקא, אלא שפטרו שור של ישראל שנגח שור של גוי (כ"ה לגרסת המהרש"א